

*Azərbaycan folklorundan yeni nümunələr***AVAR FOLKLOR ÖRNƏKLƏRİ¹****ALLAHIN TORPAQ PAYLAMASI**

Bizdə bir adət var ki, ev tikiləndə mütləq ayrıca bir qonaq otağı da tikilərdi. Mən bu evi tikəndə qonaq otağı nəzərdə tutmamışdım. Evi tikəndə kənd soveti gəldi bizə. Dedi, bunun qonaq otağı hansıdı? Onun bu sözündən sonra evi böyütməli oldum, əlavə qonaq otağı tikdim. Yadıma gəlir ki, həmişə evdə yağ, pendir azalanda anam deyərdi, get pendir al, yağ al. Qaldırıb yağ küpəsinə baxırdım, deyirdim: “Ay ana, burda pendir də var, yağ da var”. Anam deyirdi ki, o qonaq payıdı, ona toxunmaq olmaz.

Allah-taala dünyanı yaratdı, canlıları yaratdı. İndi torpağı bölür. Elçiləri çağırır. Hər yerdən elçilər gəlir, torpax paylarını alıb gedillər. Azərbaycanın gəlib çıxan yoxdu. Allah rəhimli idi, mərhəmətli idi, güzəştə gedir. Bir saat gözdüyür, azərbaycanı gəlmir, iki saat gözdüyür, gəlmir. Hannan hana bizim elçi gəlib çıxır. Elçi deyir:

– Torpax üçün gəlmişəm.

Allah-taala deyir: – Niyə gecikdin?

Deyir: – Qonağım vardı.

– İnanmıram, – Allah-taala deyir, neyə oldu qonağ?

Azərbaycanı deyir: – Çıxdı, getdi.

Allah-taala deyir: – Sən didin çıx get, yoxsa özü getdi?

Deyir: – Özü getdi.

Allah-taala deyir: – Sən onu yola saldınmı?

Deyir: – Hə. Qapıya qədər ötürdüm, gözdən itənə qədər də gözümü üsdünnən çəhmədim.

İndi bizdə deyillər ki, qonaq payı ev sahibinin xəbəri olmadan evə girir. Gecikməyə görə Allah-taala onu bir az töhmətlədi, amma qonağa elədiyi hörmətə görə bağışladı. Allah-taala didi:

– Özümə cənnətmisal bir torpax saxlamışdım, amma qonağa elədiyin hörmətə görə o torpağı sənə verirəm.

İndi bu cənnət guşəsi Azərbaycanı Allah-taala bizə qonağın hesabına verib.

(Söyləyici: *Heravasov Nurməhəmməd Şəmsəddin oğlu, Balakən rayonu, Kəndi, təvəllüdü 1931, təhsili ali*)

AĞACDƏLƏNLƏ BÜLBÜL

Allah-taala Yer kürəsini yaratdı. Bütün heyvannarı, quşları, nə ki canını var hamısını su bəndi götürmək üçün buyurdu. Bütün heyvannar, insannar gedir, bu ağacdələnnən bülbül getmir. Allah-taala onları cəzalandırır. Belə bir rəvayət söylənir ki, ağacdələnlər suyun üstündə dursa da, Allah-taala ona suyu görməyə im-

¹ Folklor örnəklərini topladı: İlkin Rüstəməzadə, Ləman Vaqifqızı (Süleymanova), Qalib Sayılov.

kan vermir. Ancaq yağış yağanda koğuşlara yığılan sudan içib dolanmalıdı. Görürsən, indi də ağacdələn qışqıranda deyirlər, bax, yağış isdiyir, suyu çatmır. Bülbül də ən istədiyi gülün üstündə durur, amma onu görə bilmir. İyini ala bilir, amma gülü görə bilmir. Onnan o məhrumdu.

(Söyləyici: Heravasov Nurməhəmməd Şəmsəddin oğlu, Balakən rayonu, Kaxkəndi, təvəllüdü 1931, təhsili ali)

DƏVƏNİN QUYRUĞU

Allah-taala heyvannarı yaradandan sonra tapşırır ki, bütün heyvannar getsin quyruğ alsın. Süleyman padşah da bütün heyvannarın dilini bilir. Qarışqanın da dilini bilirdi. Tülkü gəldi, quyruğ aldı getdi, it gəldi, aldı getdi, ev heyvannarı aldı getdi. Dəvə lap axırda gəlir. Dəvə gələndə görür, balaca bir quyruq qalıb. Narazılığ eləyir ki, siz tərəfkeşlik eləmişiz. Quyruqları dəyər-dəyməzə vermişiz. Allah-taala ən böyük heyvan kimi bizi yaradıf, ən böyük quyruq da bizə verilməlidir. Başqa quyruq da qalmıyaf. Dəvə Süleyman peyğəmbərin verdiyi quyruğa razı olmur. Allah-taaladan Süleyman peyğəmbərə səda gəlir ki, nə edirsən et, ona bir quyruq ver. Dəvə küsüb gedirmiş, peyğəmbər quyruğu daldan atıf, gedib dəvənin dalına yapışıfdı. O vaxtdan dəvənin quyruğu bir qırıx şeydi.

(Söyləyici: Heravasov Nurməhəmməd Şəmsəddin oğlu, Balakən rayonu, Kaxkəndi, təvəllüdü 1931, təhsili ali)

KAJ HAQQINDA

“Kaj” pişik formasında gəlir, kişi formasında gəlir, qadın sifətində gəlir. Ona, deyir, iynə batırsan, o zaman gözə görürük. Amma buraxdın, təhlükəlidir.

Mən də şahidiyəm. Çox gəlir mənim üsdümə. O, ömrü böyu məndən əl çəkməyib. Üsdümə iynə sancdım, sancaq sancdım, yasdığım altına bıçaq qoydum, xeyri olmadı. Adamın üsdündə yatır. Onun burnunun bir deşiyi var. Ağzını insanın ağzına, burnunu insanın burnuna dirəyir. Nəfəs ala bilmirsən. Bir gecə mən Kaxkəndin yarısını gəzmişəm. Çağırırdı məni, durub gedirdim.

Təzə gəlin gələn vaxtlarım idi. Bir gün yatıram, yanımda babam da var, nənəm də var. Bir də gördüm, məni çağırırdılar. Durdum ayağa, oturdum. Gördüm çağırırlar ki, çölə gəl. Görürəm, bülbüllər cəh-cəh vurur, quşlar səs-səsə verib oxuyullar. Səhərə yaxındı, saat hardasa iki-üç olar. Mən çıxdım, getdim həyatımızdakı şabalıd ağacının yanına. Ora gedən kimi quş səsləri kəsildi. İndi pişiy miyoltusu kimi səs gəlir. Mən də ki, heyvan sevənəm, pişiy axtarıram. Səs bu yanımdan gəlir, əl atıram, heş nə yoxdu. Səs ordan gəlir, əl atıram, heş nə yoxdu. Məni tövlədən tutmuş qaranlıq yerlərə qədər apardı. Mən gəzdim, gəzdim. Deyillər ki, hal aparanda adam görək “əuzübillahiminə şeytanir rəcim, bismillahir rəhmanir rəhim” – diyə, onda hal qorxub qaçır. Möhkəmnən “bismillahi-rəhmani-rəhim” diyirəm heç qulaq asmir mənə, məni dalınca aparır. Qayıtmışam gəlmişəm evə.

Nəysə, səhər açıldı. Bizim yanımda məktəb idi, oranın qarolçusuna dedim ki, ay Bayram dayı, sən mənim pişiyimi görməmişəmmi? Mən səhərə kimi pişiyimi axtarıram. O da elə bilir, mən dəli olmuşam, nədi, diyir: “Heç nə olmaz, gələr, ay

qızım”. O tərəfdən gəlirdim, evə girəndə gördüm ki, pişik gəldi. Didim, həə, köpəy oğlu, mənə gecə nə qədər gəzdirdin, hardeydın? Pişiyi əlimə götürəndə, pişiy əllərimi nətər cırdısa, qaşdı getdi. O gedən pişik yoxa çıxdı.

(Söyləyici: Hacıyeva Nərgiz Cəmil qızı, Balakən rayonu, Katex kəndi, təvəllüdü 1950, təhsili ali).

***

Qaybalıda Qəbləyevlər deyilən nəsil var, “kajı” keçmişdə olar tutublar. Deməli, atı minib sürürmüş. Bir günnəri bu kişi atın belinə qır yapışdırır. Hal axşam gəlib atın üstündə oturanda yapışib qalır orda, qopa bilmir. Həmin kişi səhər gəlir tövlüyə, onu görür. Sancax batırıb tutur onu. O vaxdı bu dillənir ki, sən bircə mənə öldürmə, nə istəsən, mən eliyəcəm də. Sənin bütün işlərini görəcəm. Həmin kişi bunu tutannan sora bu, bununçun işdiyir. Kişinin bir dənə qəşəy qızı olur. Qız bulağ başında su dolduranda hal qızı tooluyur. Diyir, noolar, mənə burax. Bu sancağı çıxar. Qız diyir, axı onu çıxara bilmərəm. Babam mənə öldürər. Diyir, yox. Çıxart bunu, qurban olum. Buna dil tökür. Qız diyir, əşi, day mənə heş nə eləməz. Qız sancağını çıxardan kimi hal onu boğub öldürür. Həmin nəslə qarğıyır, sonra qaçıb gedir də.

(Söyləyici: Hacıyeva Nərgiz Cəmil qızı, Balakən rayonu, Katex kəndi, təvəllüdü 1950, təhsili ali).

***

Mənim uşaqlığım Mazımçayda keçib. Orada meşəyə gedəndə kol-kos olan yerlərdə qara oyuqlar var idi. Bizə deyirdilər o “kaj”ın papağıdır. Əgər sən o papağı götürüb başına qoysan, gözə görünməzsən. Qorxudan ora getməzdik.

Nənəm söhbət eliyərdi ki, “kaj” uzun saçları olan qara məxluqdu. Qadın cinsindəndi. Çaydan keçəndə körpüdə oturub ayaqlarını suya sallıyan görüblər. Döşləri göbəyinə çatırdı, birini sağ çiyinə, birini sol çiyinə atırdı. Nənəm deyərki ki, bizim bir atımız olub. Hər gün bu at yorğun gəlirdi, elə tər axırmış atın üstündən. Nənəmin dediyinə görə, onu “kaj” minirmiş. Özü də atın quyruğunu elə hörürdü ki, onu heç kəs aç bilmirdi. Onu yalnız kəsib atırdılar. İnsanın üzünə şapalaq vursa, üzünün ətinə qoparardı.

***

Yatan vaxdı küçə qapısını bağliyanda bu ifadəni işlədib bağliyırdı: “əzübillahiminə şeytanirrəcim, bismillahir rəhmanir rəhim”. Adam yatanda “İlbis beqa” gəlir. O geje evdə kimsə boğulmağa başlasa, yuxuda qışqırsa, ev əhli bir-birinin üstünə düşür ki, axırını kim “bismillah” demiyib, qapını bağliyıbdı. Yastığın altına qayçı qoyurlar. İlbis soyuq məxluqdu, üstü tüklü, qara məxluqdu. İnsanın sinəsi üstündə yatır. Onun pəncərədən sürüşərək getdiyini görənlər olub.

DATCAL

Datcal qiyamət qopanda gələcək. Hündürboylu ziyankar olur. İnsanlar onun yanında göbələk kimi qalacaq. İnsanları əlinə alıb oynadacaq. Onda da zurna kimi şey olasıdı. Onu çalasıdı İsrəfilin zurnası kimi.

(Söyləyici: Hacıyeva Nərgiz Cəmil qızı, Balakən rayonu, Katex kəndi, təvəllüdü 1950, təhsili ali).

ŞEYTAN HAQQINDA

Bir gecə bərk leysan yağışdar yağır. Sel olur, küləy əsir, qasırğa olur. Səhər camaat durub toyuğa-cücəsinə, mal-qarasına baxır, ziyan dəyib - dəyməyib. Birisi görür ki, səkkiz toyuğu ölüb. Birisi görür, dərvazanı su vurub açıb, eşşəy gedib kələmlikdə kələm otduyur. “Şitbil” də gəlib ki, görüm camaata nə ziyan, nə zaval dəyibdi. Onunla bir yerdə nəvələri də gəlibdi. Eşşəyin sahibi eşşəyi söyür: “Ay səni şeytan vursun, ay səni ilbis vursun, ay səni cin vursun”. Nəvələri deyir, a baba, bizim nə taxsırımız var, bax orda bizi söyüllər. Şeytanın babası diyir ki, bura bax, biz haburda olsaq da, hər yerdə barmağımız var.

(Söyləyici: Heravasov Nurməhəmməd Şəmsəddin oğlu, Balakən rayonu, Katex kəndi, təvəllüdü 1931, təhsili ali)

***

Cin-şeytan əsas alma, nar, zoğal, hayva, qoz, findıq ağacının altında olur. Axşam olanda elə ağacların altında oturmaq təhlükəlidir. Mən də bir dəfə qaynar suyu atdım alma ağacının dibinə. Səhər durdum gördüm ki, gözüüm şişib olub nə boyda. Bir qoca arvad mənə dedi, səni şeytan işi tutub. Sən şeytanların böyüyünün uşağının ayağını yandırırısan. Məni qonşudan birisi apardı Gərəkli kəndində bir mollanın yanına. Mən içəri girəndə kişi mənim qabağıma gəldi. Didi, gəl, gəl, vaxdında gəlmisən. Çoxlu kitablar var idi. Kitabı açdı, didi, sənə bir dənə dua yazacam. Onu gedirsən yaşıl bir parçaya tikirsən, qapının ağzında alma ağacından asırsan. Üç gün gözdə. Əyər üç gün nən sora o duanı cinnər, şeytannar aparıbsa, sən sağalajaxsan. Aparmasa, sağalmıyajaxsan. Nəsə oxudu, üfürdü mənə. Mən qapıdan çıxıb taksiyə oturmuşdum. Belə baxdım gördüm üzümdə-zadda heç nə yoxdu. Molla deyəni elədim. Duanı yaşıl parçaya tikib apardım alma ağacınan asdım. Alma da çiçəy açan vaxdı. İki gün keçmişdi üstünnən, üçüncü gün idi, birdən yadıma düşdü ki, gedim o duaya baxım, görüm dururmu orda. Getdim gördüm yoxdu. Deməli, aparıb. Şeytan işi odu.

(Söyləyici: Hacıyeva Nərgiz Cəmil qızı, Balakən rayonu, Katex kəndi, təvəllüdü 1950, təhsili ali).

***

Bizim həyətdə incil ağacı vardı. Mənim nənəm deyirdi, şeytanların toyxanasıdı ora. “Bismillah” deməyib ora gedəndə ya üzümüz şişirdi, ya qıçımız ağrıyırdı. Cürbəcür xatalar əmələ gəlirdi.

(Söyləyici: Hacıyeva Nərgiz Cəmil qızı, Balakən rayonu, Katex kəndi, təvəllüdü 1950, təhsili ali).

CİN HAQQINDA

Hənifə tərəfdə Musa deyən bir kişi olur. Bu kişi ovçu imiş, dağa gedib gələrmiş. Dağa gedib gələn, ov eliyən kişiymiş. Bunun da bir dənə pişiyi varmış, ona da öz adını qoyubmuş. Musa diyirmiş pişiyə. Bir kişi olub evdə, bir də pişiy. Pişik hər axşam gəlir, yemək yeyib gedirmiş, bir də növbəti axşam gəlirmiş. Kişi diyir ki, mənim bu pişiyim hara gedir, mən bunu güdəcəm. Axşam olur, çörək yiyəndən sonra pişiy yenə gedir. Kişi də durur gecə paltarında çıxır evdən. Bu gedir,

o gedir. Nağıllarda deyilən kimi, az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, bu kişi gedir bir dağa çatır. Görür, əşi, dağın böyründə bir məclis var, bir məclis var, çal-çağır göydən gedir. Diyir, ə, nə yaxşı toydu bu. Qoy mən də gedim ora. Bu da gedir, görür ki, burdakı adamların gözdəri əyri-üyrüdü, pişiyin gözləri kimi yamyaşıldı. Şeytannarın gözdəri əyri olur. Görür, Balakənin muzukantları burdadı. Qarmon-çalan Yaşar burda, nağara çalan burda. Cin onların surətindədi. Diyir, bir qarmon çalılar, nağara çalılar ki... Elə ki, bunun pişiyi ora çatdı, didilər:

– Musa, yallah, Musa yallah.

Bununla görüşüllər.

– Musa, yallah, Musa xoş gəldin, Musa keç oynamağa. Nə çalax sənə.

Biri qayıtdı ki, Musanın havasını çalın. Bu kişi diyir, indi bir hava çalınır, bir hava çalınır ki, mənim də sümüyüm oynuyur. Pişiy, ortuya düşüb bir oynuyur, bir oynuyur. Diyir, mən də həvəsə gəldim, düşdüm ortalığa, başdadım oynamağa. Oynuyub qutardıx. Dedilər, toyun böyüyü var, tamadası. O da tanınmış adamlardan birinin şəkliyədi. Tamada dedi, indi də yemək süfrəsinə keçəy. Kişi diyir, yemək süfrəsinə keçdik, yemək süfrəsində nə yoxdu: aş var, toyuxlar var, nələr var, nələr var. Toyun da sərpayısı İsadı. İsa müəllim diyir ki, ay Musa qardaş, keçin süfrə başına, amma bildiyinizi demiyin. Unutduğunuzu demiyin. Bu da başa düşmüyüb, “bismillahirrəhmanir-rəhim” deyib əlini uzadanda gördü, dağın başı, qorxulu bir yer, qapqaranlıq. Nə pişik var, nə insan var. Qabaxlarında da mal təzəyi.

İndi kişinin başına nə gəlir? Kişi, diyir, mən qaldım burda. Gecə saat iki olar, üç olar. Mən hara gedim? Dağın başı, vəhşi heyvan ola bilər. Aşağıda görüb bir yerdən işıx gəlir. Çobannar qoyun sürülərinin yanında ocaq qalayıb oturublar. Bu gedib həməni işığa doğru. İşığa doğru gedəndə çobanın biri o birinə deyir, qaraltı gəlir. İtlər cumufdu bunun üstünə. Ayə mənəm, Musayam. Başıma iş gəlibdi. Məni vurmuyun, məni öldürməyün. Bu kişi gəlir çobannarın yanına. Bu kişini tutub gətirillər. Diyillər, ay dayı, bu nə geyimdi, nə gecimdi? Deyir, danışsam, gülərsiz. Buna su verillər, özünə gəlir kişi. Diyir, mən Hənifədənəm, filankəsəm. Mən pişiyin zibilinə düşmüşəm. Cin, şeytan aparıb məni, mən bu kökə düşmüşəm. Kişi evə gəlib bir ay xəstə yatır.

Bir gün pişik gəlir evə. İçəri girən kimi bu kişi deyir, Musa, yallah, gəlib çıxdımmı? Diyir, bunu demişdim, pişiy pis-pis miyoldadı, qapını açıb o gedən getdi.

Diyillər, pişikləri cin, şeytan tez yoldan çıxardır. Biz görmürük, amma pişiklər cini, şeytanı görür.

(Söyləyici: *Hacıyeva Nərgiz Cəmil qızı, Balakən rayonu, Katex kəndi, təvəllüdü 1950, təhsili ali*).

MEŞƏ ADAMI

Balakənə gedən yolda Beşbulax deyilən bir yer var. Ora həmişə çobannarın oturduğu yer olub. Bakıdan qonaxlarım var idi, onları Bakıya yola salıram. Avtobus gözlüyürük ki, onları yola salım. Kimə əl eliyirik, saxlamır. Bular da gecikirlər. Mən dedim, növbəti gələn maşının qabağına keçəcəm. Gördüm, bir dənə maşın gəlir, yaxınlaşanda qaşdım qabağına ki, saxla, saxla. Saxlamadı,

qabağa getdi bir az, dayandı. Sürücü düşdü gəldi. Didi, xala, mənə su ver, su ver. Oğlanın rəngi meyit kimi idi. Çox möhkəm qorxmışdu. Su verdik, içdi. Soruşduq, ay bala, noolub? Didi, başıma bir əhvalat gəlib, kimə danışsam, inanmaz. Dedi, Zaqatalalıyam, taksi şoferiyəm. Yanımda yoldaşlarım var idi, onları Balakəndə düşürdüm. Geri qayıdıb gələndə Beşbulağın yanına çatanda gördüm maşınım yavaşdı, sürəti azaldı. Gördüm bir dənə çılpağ, uzun saçdı, başında kəlağayı, tüklü-müklü bir qadın. Gəldi, diyir, maşının qabağında əlini kapotun üstünə qoyub dayandı. Nə danışmır, nə də qoymur getməyə. Mən də nə maşınnan düşə bilirəm, nə irəli gedə bilirəm, nə də geri gedə bilirəm. Yaşlı adamlar diyirdi ki, buralarda Meşə adamı var. Qorxudan rəngim olub meyit kimi. Üzümü əllərimlə tutdum dayandım. Əlimi çəkəndə gördüm yoxdu, çıxıb gedib.

(Söyləyici: Hacıyeva Nərgiz Cəmil qızı, Balakən rayonu, Katex kəndi, təvəllüdü 1950, təhsili ali).

***

Bizim kənddə Bədəl kişi vardı, mənim babamnan bir yerdə qarğıdallı qoruyurdular. Bir axşam babam evə gəlir, amma Bədəl kişi sahədə qalır. Axşam çörək yiyirmiş. Bir də görür, bədəni tüklü hündür bir qadın dayanıb. Əynində geyimi-gecimi yox, bircə başında kəlağayı var. Sallax iri döşdəri olur. Bədəl kişinin yanında iti də olub. Amma dediyinə görə, it qadına hüzmür, heş ona yaxın da getmir. Qadın da eləcə yerində durub baxır, danışmır. Kişi ona qarpız verir, yemək verir, çörək verir. Həmin qadın sakitcə oları yidi, çıxdı getdi. Bu hadisədən sonra kişi bir həftə xəstə yatdı.

(Söyləyici: Hacıyeva Nərgiz Cəmil qızı, Balakən rayonu, Katex kəndi, təvəllüdü 1950, təhsili ali).

XIDIR NƏBİ

Mənim babamın babası – Hacı əmi piyada yeddi dəfə Məkkəyə gedən adam olub. Xıdır Nəbi də peyğəmbərlərdən birisidi. Anam diyir, mən uşaqdım, həyətdə əzgil ağacı vardı, onun altında oturmuşdum. Bir nurani kişi gəldi, mənə dedi ki, ay qızım, ay qızım, baban evdədi. Hacı baba hanı? Cuma günü idi. Dedim, Hacı baba namaza gedib. Dedi ki, ona deyərsən ki, Xıdır əleykəssalam gəlmişdi. O mənim dostumdu, onu görmək isdiyirəm. Anam diyif ki, gələn kimi xəbər verərəm. Mən, diyir, çevrildim ona deyim ki, ay əmi, evə gəl sənə çay verim, çörək verim, kişi qeyb oldu. Hardan gəldi, hara getdi, mən bilmədim. Anam deyirdi, mən gözdərimnən o kişini gördüm. Ağsaqqal, nurani bir kişi idi. Deməli, babamın babası onnan söhbət eliymiş.

(Söyləyici: Hacıyeva Nərgiz Cəmil qızı, Balakən rayonu, Katex kəndi, təvəllüdü 1950, təhsili ali).

***

Rəvayətə görə, İsgədar dirilik suyu axdarıb ki, dünyada həmişəlik qalsın. Yuxuda buna diyiblər ki, sən suyu tapacaqsan, amma öz qılıncınla öləcəksən. Rəvayətə görə, Yəcuc-Məcuc səddini də o çəkib. Yəcuc-məcucular elə varlıqlardır ki,

hər şey – ağac, ot, adam, əllərinə nə keçdi yeyirlər. İsgəndər guya sədd çəkib ki, onlar ziyanlıq vurmasınlar.

Nəsə, İsgəndər dirilik suyu dalınca gedəndə yolda bir qoca kişiylə rast gəlir. Bu kişi də Xıdır Nəbi olur. Xıdır Nəbi buna deyir ki, mən bilirəm sən hardan gəlib, hara gedirsən, amma sən o yeri mənsiz tapmayacaqsan. İsgəndər deyir:

– Sən yolu tanıyırsansa, gösdər də mənə.

Xıdır Nəbi də bulara qoşulur. Mağara olur. Qoşunu çöldə qoyub mağaranın içiyənən xeyli gedirlər. Bir də görürlər bir nur bulağı var, su fəvvarə vurur. Yanında da sakit qaynayan balaca su var. İsgəndər tez fəvvarə vuran suyun içinə girir, sudan içir, Xıdır Nəbi də böyükdəki sudan içir. Mağaradan çıxanda İsgəndər deyir:

– Daha maa ölüm yoxdu, elə döyülmü?

Xıdır Nəbi deyir:

– Yox. Sən öləcəysən, özü də öz qılıncınla.

Deyir:

– Nətəri? Dirilik suyunu içmişəm.

Deyir:

– Sən dirilik suyunu işmədin. O fəvvarə vuran şan-şöhrət suyu idi. Onu sən içdin, yanındakı dirilik suyunu mən içdim.

İsgəndər istəyir geri qayıtsın. Geri dönəndə görür mağara nə gəzir, mağaranın ağzı qapanıb. Ordan kor-peşman gəlir.

Nəsə, Xıdır Nəbi bundan aralanır, gedir. İsgəndər bir xeyli gedəndən sora yorulur, isdiyir istirahət eliyə. Oturur, bunun qoşunu da nizələrini, qılınclarını yerə sancıb, üstündən çadır atıb kölgəlik düzəldir. İsgəndər xeyli yatır, bir vaxdı yuxudan ayılında başının üsdə özünün qılıncını görür. Elə tərپənməknən qılınc düşür boynuna. Deyilənə görə, elə ölür o. Yuxusu çin çıxır.

(Söyləyici: Mehdiyev Rizvan Mahama oğlu, Balakən rayonu, Mahamalar kəndi, təvəllüdü 1950, təhsili orta ixtisas).

TEYMURLƏNG

Qullar kəndində bir qala var, hündürlüyü on beş metrədi. Pıncıq boyda daşın olmadığı o yerdə həmin qalanı tikiblər. Ortada su hovuzu – ovdan da var. Deyilənə görə, Teymurləng gəlib çıxıb bura. Pəri qalası haqqında eşidib, gedibdi Balakənə. Pəri onnan vuruşub, amma məğlub olubdu. Zaqatala qalasında olan kanalın içi vaxtıynan su olub. Yəni xaricdən gələn yadlar suyu keçib qalaya hücum çəkməsin. Teymurləng Pəri qalasını almaq istiyib. Pəri xanım görür məğlub olur, özünü suya atıbdı.

Deyilənə görə, Teymurləng gəlir, boş bir ərazidə qoşunu saxlayır. Kəndə çapar göndərir ki, səhər dava olanda, qılınclar toqquşan zaman qadınlar, qarılar dözə bilməzdər, olar kənddən çıxsınlar. İcazə verir ki, qadınlar gedəndə ən əziz şeylərini özləri ilə götürüb aparsınlar. Gəlinlər, arvaddar ömür-gün yoldaşlarını yanına alıb kəndi tərک edirlər. Teymurləng istiyir səhər hücum çəksin kəndi almağa. Qoşun at-dara minibmiş kəndə hücum çəkmək üçün. Bir ağsaqqal kişi gəlir çıxır Teymurləngin hüzuruna. Teymurləng bundan soruşur ki, kişilər hanı? Ağsaqqal deyir:

– Siz buyurmadız mı qadınlar, qızlar istədikləri şeyləri aparıb getsinlər. Qız qardaşını apardı, ondan əziz nə var ona? Arvad öz ərin apardı, onnan əziz nə var ona. Qoca qarılar ömür-gün yoldaşlarını apardılar. Kənddə ən yaramaz, ən dəyərsiz adam mənəm ki, qalmışam.

Qocanın bu sözündən sonra Teymurləng əyilib qoca kişinin ayaqlarınan öpür, öz səhvini başa düşür. Teymurun qoşunundan bir nəfər də olsun kəndə girmir. Kənd ağsaqqalının hesabına kənd əhli qılıncdan qutarır.

(Söyləyici: Heravasov Nurməhəmməd Şəmsəddin oğlu, Balakən rayonu, Katex kəndi, təvəllüdü 1931, təhsili ali)

HURULEV ZİYARƏTİ

Hurulev ziyarəti bizim rayonda ən böyük ziyarətdi. Deməli, Maxaçqalanın Hurulev kəndinnən bir şeyx olubdu. Adı bilinmədiyinə görə bu şeyxi kəndin adınan çağırırlar. İmam Şamil necə din yolunda vuruşubdu, bu da din yolunda vuruşan adam olub. Vəsiyyət eliyibdi ki, mən qəzavətdə şəhid olacam, mən harda basdırılısam, mənle şəhid olmuşlar da orda basdırılısın. Gəlib dağlara çatanda bunun başını kəsillər. Kəsik baş Hüseynin başı kimi azan çəkifdi. Yeddi baş olublar bular. Güllüzan binədəki ziyarət var ey, biri odu. Biri də Katexdədi. Olar bir yerdə olubdu. O biriləri bilinmir hardadı. Nəysə, bu şeyxin bədəni qalıbdı dağlarda, başı gəlib su aşığı azan çəkə-çəkə. Bir daş var, ora çatanda dayanıbdı həməən baş. Kəsik başın azan çəkməsi düşmanlarına da təəccüblü gəlir. İsdiiyirlər ki, bu başı aparıb böyüklərinə gösdərsinlər. Yağış yağıbdı, çay daşıbdı, sel gəlibdi. Allah-taala qoy-muyubdu həmin baş onların əlinə keçsin. O başı ordan gətirib meşəlikdə daş anbarlarının arasında basdırıblar, hərrəməsinə də daş töküblər ki, düşməən axtaranda elə bilsin daş anbarıdı. Şeyxin kəsilən başını orda elə gizdədiblər.

(Söyləyən: Labazanova Fatma Şəhmer qızı, Balakən rayonu, Mahamalar kəndi, təvəllüdü 1961)

***

Mənim rəhmətdik nənəm danışırdı, mən onda balaca uşax idim. Danışırdı ki, çay kəsilmiş bir baş gətirib. Baş indi ziyarətgahın olduğu yerdə bir daşın üstündə durub əvvəl azan çəkib, sonra zikir çalıbdı. Həmin ziyarətə Hürley ziyarəgahı deyilir. Sovet hökuməti dövründə bir kənd sovetimiz vardı. Kənd soveti üç dəfə traxtınnan gedər o ziyarəti dağıtmağa. Neçə dəfə gedirsə, traxtır ora yaxın düşə bilmir, qırılıb gəlir. Kənd sovetinin bir oğlu varıydı. Bakıdan gələndə avariyyaya düşübdü, qabaxda oturan ölməyib, onun oğlu arxada oturmuşdu, o ölmüşdü.

(Söyləyici: Muradova Mominət Ramazan qızı, Balakən rayonu, Mahamalar kəndi, təvəllüdü 1962).

MAHAMA DİBİR

Bu tərəfdə “Mahama dibir” deyilən bir ziyarət var. O ziyarətin sahibi səhər-səhər qaynar isdiyibdi. İneyi də qısır olupdu. Xəsdə yatdığı yerdə diyibdi ki, mən qaynar¹ isdiyirəm. Arvadı diyibdi, ay kişi, qaynar bişirmağa süd yoxdu. Kişi diyi-

---

¹ Qaynar – südlü aş

bdi, bu dəyqə inək gələjax, sən sağ, maa qaynar bişir. Bunun da inəyi qısırdı, sağılmıyan inəkdi. Bir də görür, inək qışqıra-qışqıra gəlir, yelini də dolu. İnəyi sağıb qaynar bişiribdi kişiye.

Həmən kişinin xəncəri var. Həmin xəncər kəsən əl sağalmır. Hansısa inək dabax xəsdəliyinə düşsə, ayağı ağrısə, həmin xəncəri suya çəkib heyvana verirlər, o sağalır.

(Söyləyici: Muradova Mominət Ramazan qızı, Balakən rayonu, Mahamalar kəndi, təvəllüdü 1962).

BÖYÜKDAŞ ZİYARƏTİ

Atam söylüyürdü ki, Əbucahal tayfasından olanlar bir mollanın başını kəsiblər. O baş “la ilahə illallah” deyə-deyə dağın ətəyinə qədər diyirlənib, bir düzənlikdə dayanıbdı. İndi də camaat ordan ötəndə balaca bir daş götürüb “bismillah” deyib ora atır. Xırda-xırda daşlardan böyük bir dağ düzəlib. İndi ora Böyükdaş ziyarəti deyirlər.

YUNUS ƏFƏNDİ

Yunus əfəndi Laləli kəndindən olup. Alazan çayı onların evinin yanından axırdı. Çayın o üzündə işçiləri olupdu, olara yemək aparanda suyun üstünən gedərdi, suda batmazdı. Elə kərəmətli adam olup, suyun üstündə quruda yürüyən kimi yeriyp.

Bir gün arvadı buna diyip, ay Yunus əfəndi, sən habelə suyun üstünən keçib-gedirsən. O sənün hünərindimi, yoxsa mənim?

Deyər, arvad, sənün nə hünər var? Mənim hünərimdi.

O günü işçilərinə yemək aparanda gejdə qayıdır, üstü-başı yaş halda gəlir. Arvad deyir, kişi, noldu, bu gün gejdədin, qabaxlar tez gəlirdin.

Deyir, arvad, həmişə suyun üstünən yeriyp gedirdim, bu gün Allah qarşısında nə günahım, səhfim olubsa, suya batdım. Zorla çıxdım sudan. Körpünən gedib-gəlməyim də çox çəkdi.

Arvad deyir, axı sən deyirdin mənim burda bir zəhmətim, bir əməyim yoxdu?

Yunus əfəndi deyir, arvad, de görüm, nə etmişəm?

Arvad deyir, bu günə kimi mən saa namaz qılıb, dəsəməz almamış xörək hazırlayıp verməmişdim. Buyün, diyir, saa mən dəstəməzsiz çörək hazırladım.

Əfəndi başa düşür ki, onların bu məqama gəlib çatmasında qadınların da payı var.

(Söyləyici: Molla Mohuma, Zaqatala rayonu, Beretbinə kəndi, təvəllüdü 1941-ci il).

MAHMUD ƏFƏNDİ

Mahmud əfəndi Qaxın Almalı kəndindəndir. Orda onun hücrəsi durur, indi də ora ziyarətə gedirik. Özünün qəbri Həştərxandadır. Mahmud əfəndinin çox möcüzəsi olub. Mahmud əfəndini Həştərxana aparanda vaxtı onu tutmaq üçün evə gəliblər. Mahmud əfəndinin yanına Gürcüstandan, Dağıstandan – hər yerdən millət gəlir. Hökumət ondan qorxub sürgün eləmək isdiyir. İndi fərqlənən gəliblər Mah-

mud əfəndini aparmağa. Furqonda oturdublar. Nəqədər döyüblər, atdar tərپən-məyib yerindən. Axırda Mahmud əfəndi dillənib ki, ay Allahın heyvannarı, yazı-ğınız gəlsin özünüzə, yeriyin. O icazə verənnən sonra atlar yeriyib.

Həştərxana qədər xeyli yol var axı. Yol boyu atdarı dəyişirlər. Axırda bir yerdə furqon sınıır, qarannıx gecə, heç işıx görünmür. Həmin yerdə Mahmud əfəndi özü furqonnan düşür. Sağ əlini irəli uzadır, onun əlinin işığına təkəri düzəldirlər. Onu Həştərxana aparıblar. Salıblar həbsxanaya, çöldə tapıflar onu.

***

Almalı kəndində yaşayan əhali Mahmud əfəndiyə şikayət eliyirlər ki, sən Əhməd əfəndini bizdən çox sevirsen. Bizə ona baxdığın gözlə baxmırsan, ona hörmət eliyirsən. Deyif ki, o məndən asılı iş döyül. Bunlar inad eliyiflər. İnad eliyəndə deyib mən sizə isbat eliyəcəm. Gecənin bir vaxtında Əhməd əfəndini çağırıbdı. Atnan iki günlük yol var. Əhməd əfəndi çağırış səsini eşidən kimi durub çayda çimib, gedibdi şeyxin yanına. Çünki onların yanına dəsdəmazlı getməlisən. Ora çatanda Mahmud əfəndi deyib, niyə sən gejkidin. Deyib, çaya çimməyə getmişdim, ona görə gejkidim. İsbat eliyif ki, Əhməd əfəndi onlardan üstündür.

(Söyləyici: Molla Mohuma, Zaqatala rayonu, Beretbinə kəndi, təvəllüdü 1941-ci il).

SAÇIYLA ÖYÜNƏN QIZ

Saçıyla öyünən, saçını müxtəlif formalarda yığan qız varmı? O öləndə onun saçını dartıb ayağının baş barmaqlarına bağlıyırlar. Ləzzətini indi gör deyirlər.

Deyir, bir bacı, bir qardaş olur. Qardaş həmişə bacısına pul verərdi ki, dar gün üçün saxlasın. Bacı da pulları paltarının cibində saxlayardı. Heç kimin bundan xəbəri olmuyuf. Qardaşı da verdiyi pulları harda saxladığını soruşmayıb. Bacı dünyasını dəyişir, pullar da onunla gedir. Oğlana pul lazım olur. Öz-özünə deyir, bacım pulları cibinə qoyardı, özü ilə də apardı. Gedir mollaya:

– Ay molla, belə-belə iş olub, mən nağayırım?

Qızın da gözəl saçı olub, həmişə saçı ilə öyünərdi, başıaçıq gəzərdi. Molla diyir:

– Oğul, üç gün dayan. Üç gün sorğu-sual olajax, dördüncü gün get, qəbiri açıb cibinnən pulu götür.

Üç gün gözləməyə oğlanın səbri çatmır. Gedib qəbrin üsdündən daşı götürür, görür bacısı oturub, saçını da ayaq barmaqlarına bağlayıblar. Oğlan cibindən bıçağı çıxarıb saçı kəsir, bacısını qəbrə uzadır, cibindən pulu götürüb gəlir.

Evdə xörək yiyirdi, çöldən bir səs gəlir. Arvadı çıxır çölə, gəlib deyir:

– Məni deyil, səni çağırırlar.

Kimin çağırıldığını görmür arvadı. Oğlan çölə çıxanda o gedən gedir. Bimirlər hara getdi, kim apardı. Niyə? Çünki hesab-sualı ortadan kəsibdi. Hesab-sualı ortadan kəsmağ olmaz.

(Söyləyici: Mehdiyeva Şəmsiyyə Həmzət qızı, Balakən rayonu, Şərif kəndi, təvəllüdü 1928, təhsilsiz).

PEYĞƏMBƏRİN MERACA GETMƏSİ

Cəbrayıl əleyhsalam bizim peyğəmbəri ərşə, meraca aparırdı. Bizim peyğəmbər yuxarı qalxan vaxtı, diyir, yerə baxdı, gördü yer üzündə bir nur var. Dedi:

– Ya Cəbrayıl, yerdə görünən o nur nə nurdu?

O vaxt Cəbrayıl əleyhsalam dedi:

– Dağıstandan çıxacaq kamil şeyxlərin nurudu o. Ho Dağıstan xalqını islama gətirib şəhid olanların dərəcəsi digərlərindən on dəfə artıxdı.

Hələ islam dini yayılmayıb, Allahu-taala peyğəmbəri meraca çağırıp beş vaxt namazı buyurub. Cəbrayıl əleyhsalam hələ o vaxt buyurub ki, Dağıstan xalqında belə şeyxlər olasıdı. Bizim peyğəmbər əleyhsalam da insanları islama dəvət eləyəndə, Dağıstana adam göndərəndə bu hak-hesabı onlara deyər. Deyilənə görə, o vaxtın əsəblərində böyük həvəs olar ki, Dağıstana qəzavata getsin, orda şəhid olsunlar. Çünki orada şəhid olanların dərəcəsi digərlərindən daha artıqdır.

Dağıstan xalqını islama gətirmək üçün birinci Əbu Müslim gəlib. Əvvəl gələndə Rutul rayonuna düşübdü, ordan başlayıb islama dəvət eləməyə. O xalq hasand islama gəlibdi, müharibə etmədən islamı qəbul eliyibdi. Avar millətinə keçəndə avarlar qəbul etmək istəmiyib, çox çətinliklə qəbul eliyiblər. Onda Əbu Müslim deyib ki, tez götürən tez də islamdan qırağa çıxasadı, amma çətin götürənlər elə burda da qalasıdı.

(Söyləyici: Molla Mohuma, Zaqatala rayonu, Beretbinə kəndi, təvəllüdü 1941-ci il).

MƏNİ SAMOVAR ÇAYINA ÖYRƏTMƏ

Ataynan oğlu olur. Bunların bir qara çaydanları varmış, həmişə çayı onda qaynadıb içirlərmiş. Ata artıq qocalıb əldən düşübdü. Bir gün oğluna deyir ki, evə bir gəlin gətirək, bizə əl-ayaq tutsun. Nəysə, ata oğlunu evləndirir, evə bir gəlin gətirir. Gəlin qarıya gələn kimi başdıyır samovar qaynatmağa. Bir gün, iki gün, üç gün. Qara çaydana öyrəşən kişi görür neçə gündü evdə samovar çayı dəmlənir. Samovar çayı da adla tanınır axı. Üçüncü gün kişi dözə bilmir, gəlini çağırır deyir ki, ay bala, sən bu çayı gəlin gəldiyin üçün süzürsən, yoxsa həmişə samovar çayı dəmləyəcəksən? Gəlin deyir ki, kəndin adəti belədir, onun üçün qaynadıram. Kişi deyir:

– Get ay bala, qara çaydanı qoy ocağın başına, məni samovar çayına örgətmə.

(Söyləyən: Mustafayeva Mədinə Bəşir qızı, Balakən rayonu, Qabaqçöl qəsəbəsi, təvəllüdü 1957, təhsili ali)

ATALAR SÖZLƏRİ, DEYİMLƏR

1. Ayaqdan yığılan durar, ağızdan yığılan durmaz.
2. Araba sinsə odun, öküz ölsə ət olar.
3. Alma ağacında armud bitməz.
4. Atına baxıb dayça, anaya baxıb qızı alarlar.
5. Kiçiklik etməyəne böyüklük çatmaz.
6. Başdakılara su, aşağıdakılara acıq.
7. Pis gün görəndə qurbağadan canavar olar.
8. Verən əl bilər, yeyən qarın yox.

9. Vurmağa hünəri olmayan payanın yekəsini götürər.
10. Ölən vəsiyyət edər, diri bildiyini edər.
11. Qartalla uçan ələ qonar, qarğayla uçan zibilə qonar.
12. Duz yeyən su içər.
13. Eşşəyə öz səsi xoş gələr.
14. Oğruda bir günah, sahibində yüz günah.
15. Çoban itə, it də quyruğuna tapşırar.
16. Qız evinin adamları bal yeməyə gələndə oğlan evi onların qulluğundan durur, nə istəsələr yerinə yetirirdilər. Bununla əlaqədar belə bir deyim işlədilir: Qız evi, xan evi.
17. Kəsibin sacı axırdan-axıra qızar.
18. Əsirgədiyini verməsən, istədiyini ala bilmərsən.
19. Oturduğun yerin qədrini, ayağa durmasan bilmərsən (o yer əlinnən getsə).
20. Evi çox doldurmağ olar, qarını normal doldur.
21. Simic adamdan nəsə uma bilərsən, qarınquludan heç nə uma bilmərsən (simic əsirgiyib, saxlıyacağ heç kəsə verməsə də ehtiyatda varı da).
22. Ayağa çıxan bit, başa da çıxar (yəni mədəniyyətsiz adama üz verəndə, gəlib astar da istiyər).
23. Göz çıxannan sora əlnən onu qapatmağın xeyri nədi?
24. Məsləhətnən kəsilən barmaq ağrımaz.
25. Kömür yanır, dəmiri yandırır,
Qaynar dəmir də ayağ yandırır.

TAPMACALAR

- Canlı çəpər, yaxına gedərsən, səni çəkər,
- Üstünə baxsan, pişik peyini.
- Yeməyə nədi?
- Dadlı ləzzətli qənd-şəkər. (**moruq, böyürtkən**)

Gedən var, gələn yox,
Şəhər var, bazar yox. (**qəbiristanlıq**)

Махълану гьоро гIара абай = (Həyətin ortasında kök arvad) (**təndir**)

Ох дун ворту гьччи гьодогу худри =
(**Oh, mən yıxıldım papağım ağacda qaldı**) (**qoz**)

Bağdan gəldim almayla,
Qarını açdım içəri girdim,
Payladım altmış iki adama. (**salam**)

Dörd lap,
Bir tap.
Əyri xiyar,
Xan baba. (**dərə**)

Qənddən şirindi,
Zəhərdən acı.
Ay dayı, ay dayı,
Parağın ağacda qaldı. **(qoz)**

İçi yanır qiyamət,
Yaş tökdüm, quru çıxdı,
Məhəmmədə salavat. **(təndir)**

Ağacdan düşdü daş kimi,
İçi süddü aş kimi. **(qoz)**

Qulağını buranda dilini çıxarar. **(lampa)**

Dolu gedər, boş gələr. **(qaşiq)**

Sarı-sarı sandıqlar, içi dolu findıqlar. **(qabaq)**
Yerə qoymağa oturacağı yox, ələ almağa tutacağı. **(yumurta)**

Гьолхул горо рахси малъунли галади ца = (Gölün ortasında ilanın ağzında od) **(zəncir)**

Жиб цулали, раг хІанали= (Özü taxtadan, ürəyi ətdən) **(beşik və uşaq)**

Ayağı yoxdur, amma yeri yir. **(su)**

Ağ anası, qara oğlu, qırmızı qızı. **(peç)**

Hara getsə, evi belində gəzdirər. **(tısbağa)**

HAYLALAR

Gülüm aç pəncərəni,
Gözüm görsün gələni.
Qəbirə qoymaq olmaz,
Yar dərdindən öləni.

Kəkilə bax, kəkilə.
Kəkil gözə tökülə.
Qiyamət o gün qopar
Yar gözündən çəkilə.

Yarını sən yaxırsan,
Çaylar kimi axırsan.
Niyə məni görəndə
Sən o yana baxırsan?

Gedirəm yolum Şirək ¹,
Yollarda dəmir dirək.
Bir gün səni görməsəm,
Dözməyir çıxmış ürək.

Buxarı peçinə bax,
Gözümün yaşına bax.
Mən belə istəməzdim,
Sən Allahın işinə bax.

Ay qız ağlama,
Sarı kəməri bağlama.

---

¹Zaqatalada Alazan çayın yaxınlığında yer adı.

Mən buralı deyiləm,
Mənə ümid bağlama.

Su qırağı sərindir,
Girmə, içi dərinidir.
Məni məcnun eyləyən
O qara gözlərindir.

Getmə, getmə, gəlirəm
Sən getsən, mən qalırım.
Sən bulud ol, mən yağış
Yağa-yağa gəlirəm.

Mahnı, mahnı eylərəm,
Üç mahnı borc eylərəm.
Dostların xatirinə
Canımı qurban eylərəm.

Damburun var beş bəndi,
Gəzərəm kəndi-kəndi.
Məni tapmaq istəsən
Axtar Dardoqqaz kəndi.

Qaradı mənim qaşım,
Əllini keçib yaşım.
Yar yadıma düşəndə
Dambur olur sirdaşım.

Məclisi aşıraram,
Gülərəm, danışaram.
Yar yadıma düşəndə
Damburnan danışaram.

Damburun iki simi,
Qırar hər cür tilsimi.
Mənə öz yarım gərək
Neynirəm özgəsini.

Yandırırсан yaxırsan,
Çaylar kimi axırsan.
Gözüm səni axtarır,
Sən yadlara baxırsan.

Azi-badi buqut,
Çad bad buqut.
Dunyal coron buqut,
Cadida buqut.

Tərcüməsi:

*Qar yağır,
Buğda kimi narın yağır.
Nə qədər hava soyusa da
Ürəyimdəki atəşdən mən yanırım.*

Tənbur kaqna xer buqun,
Kərandader çar buqun.
Şəhrasob boval yassade,
Yer bader ber buqun.

Tərcüməsi:

*Tənbur çalan əlim var,
Ürəyimdə yanğın var.
Küçədən keçən o qızda, ay ana,
Mənim gözüm var.*

Gəlin dağda qoyun otaran ərinə halıya göndərib deyir:

Marux i buqu,
Eyaxano çi buqu.
Durnax böh budrey
Roslo xudrey dun yuqu.

Tərcüməsi:

*Dağda qoyun var,
Qoyun otaran yoldaşın var.
Həsrətlə dalınca boylanan
Kənddə qalan yoldaşın var.*

Su sonası göldədir,
Kəkləkləri çöldədir.
Ən gözəl avar qızı
Bizim Qabaqçöldədir.

Göyəmin meşəsi,
Ətirli bənövşəsi,
Sizə salam göndərir,
Şabanovlar ailəsi.

Çit köynək yaxa-yaxa,
Qızıl qan axa-axa.
Hacıbaxış vurdular,
Camaat baxa-baxa¹.
Suda balıq yan gedər,
Açma yaram qan gedər.
Doxtur, həkim neyləsin?
Acal gələr, can gedər².

Barıya qoydum daşı,
Töküldü gözümlün yaşı.
Usdanı cuşa gətirib,
Fılankəsin lobyə aşı.

Çıxaram hündür dağa,
Baxaram, oğlum, sağa³.
Baxıb gözü çatmasa,
Yazaram məktub sağa.

Məktub yazdım adına,
Sal Allahı yadına.
Niyə məktub yazmırsan?
Düşmürəmmi yadına?

Kağızın ağına bax,
Çevirib dalına bax,
Mən yadına düşəndə,
Qafqazın dağına bax.
Ay Havva, atlas Havva⁴,

¹ Söyləyicinin dediyinə görə, Stalinin vaxtında müəyyən adamları camaatın gözü qabağında güllələyərlərmiş ki, digərlərinə görk olsun. Tülü kəndindən Hacıbaxış adlı kasıba əl tutan bir şəxs olub. Onu Tabaksor (Tütün zavodu) deyilən ərazidə güllələyirlər. Bu ağını da Hacıbaxışın arvadı ərinin ölümü ilə əlaqədar söyləyib.

² Bu haylanı oğlan istədiyi qız başqasına ərə gedəndə deyərdi.

³ Sağa – sənə.

⁴ Söyləyicinin dediyinə görə, Havva adında bir qadın olur, onun bir sağınçısı, bir də çobanları olur. Sağınçıya çobanlara gündəlik nə qədər süd vermək lazım olduğunu tapşırır. Çobanlardan biri onun müəyyən etdiyi norma

İynələr batmaz Havva.
Ayrılan-yağı görəndə,
Çobanı saymaz Havva.

Dağıstan dağ yeridi,
Gürcüstan bağ yeridi.
Anam ölmüş Balakən,
Qızdarın bol yeridi.

Avarca haylalar

Ази бадн бугу,
Цадь бад бугу.
Дунйал чорон бугу,
Цадида бугу.

Tərcüməsi:

*Qar yağır,
Buğda kimi narın yağır.
Nə qədər hava soyusa da
Ürəyimdəki atəşdən mən yanırım.*

***

Тумпур кьадне кер бугу,
Каранда дир цар бугу,
Шахьрасов гьойал йассаде
Йо буба бер бугу.

Tərcüməsi:

*Tənbur çalan əlim var,
Ürəyimdə yanğın var.
Küçədən keçən o qızda,
Ay ana, mənim gözüml var.*

***

Габагычоллу гудав вугу,
Берцинав гуйал вугу.
Дий вакларов васусул,
Балконуду рог бугу,
Махьяла цури хер бугу.

Qabaqçölün böyüyü var
Gözəl yaraşığı var,
Mənim sevdiyim oğlanın
Balkonlu evi var
Həyəət dolusu otu var.

ilə razılaşmır, daha çox istəyir. Həvvə da vermir. Onda həmin çoban ona bir şeir qoşubdu.

***

Mağlarда ги бугу
 Ейахунсул чу бугу
 Дур махI бохI будрей
 Росло худрей дун йугу.

Tərcüməsi:

*Dağda qoyun var,
 Qoyun otaran yoldaşım var.
 Həsrətlə dalınca boylanan
 Kənddə qalan mən varam.*

***

Дир багIарал чодул,
 Накби рекулби.
 Накүйби чIазе
 Мун йачун бицну

Tərcüməsi:

*Mənim qırmızı atım
 Çarmaqdan dizləri qırılıb
 Dizmi çöküm
 Sən mənə gələsən deyə*

***

Тумпур гаднагъ рагъ бохIна
 Регену хабар бохIнай
 Дий ваггарав йас буба
 Чадай соготуну рагъ бохIну

Tanbur çalar, ürək yanar
 Ürəkdə sözlərim yanır
 Mənim işlədiyim oğlanın
 Başqası aparsa ürəyim yanar.

*(Haylaları söylədi: Murtuzova Nəzmiyyə
 yət Ramazan qızı, Balakən rayonu, Mahama-
 lar kəndi, təvəllüdü 1935; Nurəddinova Xə-
 dicət Nəcməddin qızı, Balakən rayonu, Katex
 kəndi, təvəllüdü 1941; Xəlilov Sıracəddin İs-
 mayıl oğlu, Balakən rayonu, Mahamalar kə-
 ndi, təvəllüdü 1955, təhsili orta ixtisas).*

BALAKƏNİM

Uzun yolu qısa oldu,
 Yalan deyil, gerçək oldu.
 Bizim gözəl Balakənə,
 Ləman xanım qonağ oldu.

Bir yanı uca dağlar,
 Bir yanı meyvə bağlar.
 Gəlməsəm ürək ağlar,
 Ay mənim Balakənim.

Xalab dağlara baxar,
 Arasından çay axar.
 Gözəlliyyənin nur saçar,
 Ay mənim Balakənim.

Gözəldir təbiəti,
 Həm rayon, həm kəndləri.
 İçməyə suyu sərin,
 Ay mənim Balakənim.

ЙО ЧIУХАРАЙ

Йо чIухарай, чIухарай
 Би салареш дуда цар
 Йо чIухарай, чIухарай
 Абилареш цо царей
 Дай-дай ла-лай да лалай
 Вай да лалай да лалай
 Дай-дай ла-лай да лалай

Йо берцинай, берцинай
 Бицу вареш дуда цар
 Йо чIухарай, чIухарай
 Абилареш цо царей
 Дай-дай ла-лай да лалай
 Вай да лалай да лалай
 Далай-далай да лалай

Дур цар дир цар бицана
 Цоги оли васта
 Дур цар раги гьуна
 Оли васий
 Вай да лалай да лалай
 Дай-дай ла-лай да лалай
 Вай да лалай да лалай
 Далай-далай да лалай

**HAYLA ÜSTÜNDƏ OXUNAN
ZIKRLƏR**

La ilahə illallah,
Kim desə çala bilər,
Rəhməti ala bilər,
Cənnəti ala bilər,
La ilahə illallah.

Puçdu dünya sərvəti,
Ver möminə cənnəti,
Daim dilimə gətirim,
La ilahə illallah.

Səsimizi qaldırax,
Səmalara çatdırax,
Yaradanı çağırax,
La ilahə illallah.
Yaradan razı qalar,
Həbibullah sevinər,
Oxuyanı şad edər,
La illəhə illallah.
Ol Muhammət ummatı,
Eyləyib ibadəti,

İsdə hakdan rəhməti,
La ilahə illallah.

Evimin ən əzizi,
Möminlərin xoş sözü,
Saxlayır oddan bizi,
La ilahə illallah.

Allah birdi deyənlər,
Peyğəmbəri sevrələr,
Gəlin birgə oxuyaq,
La ilahə illallah.

Ömrümüzü uzadaq,
Nəfsimizi azaldaq,
Cin-şeytanı azdırmaq,
La ilahə illallah.

La ilahə illallah,
La ilahə illallah.
La ilahə illallah,
Muhəmməd Həbibullah.

